
ПРОБЛЕМА ІНТЕГРАЦІЇ ВВІЧЛИВОСТІ ЯК ВАЖЛИВОГО ЕЛЕМЕНТА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

УДК 378.147:811.112.2

Гресь А. А.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Автор аналізує значення ввічливості у спілкуванні з метою визначити доцільність її інтеграції в процес вивчення німецької мови.

Ключові слова: комунікативна компетенція, вербальна інтеракція, ввічлива форма, світська бесіда, непрямі висловлювання.

Знання іноземних мов у сучасному суспільстві є невід'ємною частиною його розвитку. Економічне становище України, її культурні та політичні зв'язки з німецькомовними державами, а також процес інтеграції в Європу (Болонська декларація, 1999) зумовлюють розвиток у студента комунікативної компетенції як складової його професіоналізму і мобільності.

Важливим елементом комунікативної компетенції є ввічливість, яка відображає і реалізує загальнолюдські моральні цінності і набуває все більшого значення в практиці спілкування.

Ввічливість розглядається в мовознавстві як феномен людського спілкування. Більшість лінгвістичних праць на цю тему виділяються тим, що вони переходять межі власної дисципліни. Ввічливість в лінгвістичних дискусіях розглядалася такими вченими як Ервін Гофман, Герхард Аугст, Гудрун Хельд, Вернер Холі, Карлхайнц Валтл, та інші.

Мета статті: дослідити необхідність інтеграції ввічливості як важливого елемента комунікативної компетенції в процес вивчення німецької мови.

Завдання статті: 1) визначити поняття "ввічливість" та її значення як елемента комунікативної компетенції в розмові; 2) обґрунтувати необхідність інтеграції ввічливості в процес вивчення німецької мови; 3) розглянути комунікативні ситуації, які реалізують різні форми ввічливості в німецькій мові;

4) довести за допомогою прикладів необхідність використовувати різні мовні засоби для реалізації ввічливості в комунікативних ситуаціях.

Людське спілкування тісно пов'язане з мотивами й цілями його учасників. Одним з головних елементів комунікативної компетенції є ввічливість, яка при більш детальному розгляді сягає далеко за межі таких слів як "дякую" та "будь ласка". Дійсно ввічливим є той, хто в залежності від комунікативної ситуації в своїй поведінці відповідає адекватним очікуванням свого співрозмовника.

Чи повинна ввічливість бути інтегрованою у процес вивчення німецької мови? Дискусія на цю тему виправдана з трьох причин: по-перше, неправильно застосовані форми ввічливості або їх відсутність вважаються мовними помилками, які постійно сигналізують про певну відчуженість студента, який вивчає німецьку мову. По-друге, найчастіше ускладнення розмовної ситуації виникає у зв'язку з тим, що студент повинен розмірковуючи над своїми словами одночасно слідкувати за своєю ввічливістю, іміджем і позитивною поведінкою. По-третє, ввічливість є важливим фактором, що впливає на соціолінгвістичну та стратегічну компетенції спілкування. Хельд стверджує: "Researchers realize that linguistic indicators are not in themselves polite" [6, 135].

Щоб оцінити значення інтеграції ввічливості в процес вивчення німецької мови, необхідно розглянути всілякі ситуації, коли це поняття реалізується у спілкуванні. Існують комунікативні ситуації, які в повсякденній мові зустрічаються так часто, що їх прояв у суспільстві певною мірою став рутинним. Процес вербальних інтеракцій ділиться на три фази: початок, кульмінація і закінчення розмови. Очевидно, що вступна фаза розмови – це завжди щось більше, ніж просто привітання, а заключна – завжди щось більше, ніж просто прощання. У цілому, функція початку розмови полягає в тому, щоб без перешкод перейти до інтеракції. Дзеркальною є функція заключної фази, яка має посприяти м'якому переходу від ще активної інтеракції до її логічного завершення. Починають розмову в німецькій мові зазвичай з привітання і освідомлення про самопочуття. До заключної фази відносяться фрази, що сигналізують про закінчення бесіди, виправдання чи вибачення, подяку за участь у розмові, добрі побажання, вираз надії на подальше спілкування, прощання. При детальному

розгляді окремої фази інтеракції, стає зрозумілим, що важливою складовою частиною її початку є світська бесіда (small talk), яка у випадку продовження рано чи пізно призведе учасників до теми розмови. Small talk виконує багато важливих завдань. По-перше, зменшує відчуття дискомфорту, що виникає, наприклад, в тому випадку, коли мовчать, якщо прийнято говорити. По-друге, дає зрозуміти людині, який вид інтеракції можливий у даній ситуації з даним співрозмовником. По-третє, дозволяє співрозмовникам дати один одному знати про готовність до розмови. У центрі кульмінаційної фази мова йде про тематику і сутність бесіди. Співрозмовники концентруються на тому, через що вони взагалі спілкуються: з метою обмінятися інформацією або думками з даної теми, щось запитати, про щось попросити. В заключній фазі також зустрічаються елементи small talk, які запобігають ситуації, в якій один із співрозмовників в результаті ініціювання закінчення розмови може відчувати себе знехтуваним. За допомогою small talk співрозмовники можуть висловити своє позитивне ставлення до здійсненої інтеракції, надію на нову зустріч. Всі сподівання, які покладаються на хід розмови здійснитися можуть тільки завдяки ввічливості.

Німецька мова, як і деякі інші, має дві форми звернення до співрозмовника. Для неформального звернення використовується друга особа однини, для формального – ввічлива форма множини. Звернення однієї особи до іншої на "ти" чи "Ви" залежить від ступеня їх близькості, солідарності (належності до загальної групи) а також соціального статусу. Чемна форма в німецькій мові зустрічається як стандартне звернення чужих один одному людей, однак належність їх до загальної групи дозволяє звертатися один до одного на "ти". Таке формулювання часто приводить студентів, які вивчають німецьку мову до різних непорозумінь. Неввічливим є звернення на "ти" без попередньої домовленості і повернення до форми "Ви" після одноразового звернення на "ти". Неввічливо також звернення на "Ви" в групі, в якій вочевидь практикується звернення на "ти". У будь-якому випадку, невічливо одностороннє звернення на "ти", яке висловлює зневагу до співрозмовника. Для тих, хто вивчає німецьку мову дуже важливо навчитися оцінювати розмовну ситуацію з точки зору звернення до співрозмовника на "ти" чи "Ви".

Однією з форм ввічливості є вибачення. Формальне вибачення є суттєвим методом корекції вчинку. Воно застосовується для виправдання і (або) визнання відповідальності за скоєний вчинок. Для здійснення коригуючої дії необхідно взаємне бажання обох осіб, що беруть участь в інтеракції. Звичайна схема складається з вибачення і прощення. Вибачення можуть складатися з одного слова: Entschuldigung, Verzeihung (Вибачте), наказової пропозиції: Entschuldigen Sie bitte! Verzeihen Sie! (Вибачте, будь ласка!) або при формальній розмові з пропозиції: Ich bitte um Entschuldigung. (Я прошу вибачення). Можна висловити своє занепокоєння: Oh, entschuldige bitte! (О, вибачте, будь ласка), згадати вчинок ще раз: Ich wollte Sie nicht stören. (Я не хотів вам заважати), проявити співчуття: Das tut mir leid. (Мені дуже шкода). Інша можливість пов'язує вибачення з яким-небудь поясненням. При цьому посилаються зазвичай на незнання, чийсь або зовнішній вплив, власну забудькуватість або певне моральне змушення. Відповідний акт прощення має 3 основні форми: просте прийняття вибачення – bitte (будь ласка), ist schon vergessen (вже забули); зниження значущості вчинку – keine Ursache (не варто); тлумачення вчинку на позитивний лад – Das macht nichts. Ich wollte sowieso schon gehen (Нічого страшного, я все одно збирався вже йти). Різні варіанти вибачення і прощення повинні вивчатися на заняттях німецької мови. Відсутність прощення є такою ж неввічливістю в очах співрозмовника, як і відсутність самого вибачення.

Загальноприйнята подяка – зазвичай фраза з боку одержувача на адресу того, хто дає або того, хто дарує. Форми подяки можуть бути не тільки різної тривалості, але й різної інтенсивності: Danke (дякую), Danke schön, vielen Dank (велика подяка), ich danke Ihnen (дякую вам), ich wollte mich bedanken (я хотів подякувати), ich danke Ihnen vielmals (дуже вдячний). Розповідне речення висловлює в цьому випадку деяку ступінь формальності. Більш інтенсивна подяка доповнюється проявом радості або позитивною оцінкою дару: Vielen herzlichen Dank! Dieses Buch ist wirklich super! (Величезне спасибі! Ця книга дійсно прекрасна). У більшості випадків за вдячністю слідує відповідна подяка. Крім стандартного Bitte (будь ласка) існують ще фрази gern geschehen (охоче), nichts zu danken (нема за що), keine Ursache, es war mir eine Freude (із

задоволенням). Отже на заняттях німецької мови необхідно вивчити різні мовні варіанти, їх ситуативну специфіку, ступінь їх формальності і відчуття необхідності відповіді на подяку.

Якщо ми закликаємо когось до будь-яких дій, ми можемо ущемити його потребу в особистій автономії, коли ми суперечимо комусь, то можливо ставимо під удар його соціальний статус. У німецькій мові існує багато засобів, за допомогою яких можна сказати щось не прямо або пом'якшити сказане: Модальні дієслова: *Kannst du mir helfen?* (Ти можеш мені допомогти?); *Könntest du mir bitte helfen?* (Ти не міг би мені допомогти?); модальні частки: *Kannst du mir vielleicht deinen Kugelschreiber leihen?* (Можливо, ти міг би позичити мені свою ручку?); пасив: *Wie wird das geschrieben?* (Як це пишеться?); різні синтаксичні конструкції, які виступають коментарями до основного вислову: *Ehrlich gesagt verstehe ich Sie gar nicht.* (Чесно кажучи, я вас зовсім не розумію); кон'юнктив: *Ich würde Sie gerne zum Essen einladen.* (Я б охоче запросив вас на обід). Часто вживаним засобом для реалізації ввічливості є непрямі висловлювання, які не вказують на справжні наміри мовця. Прямий вислів: *Könntest du mir dieses Buch leihen?* (Ти міг би позичити мені цю книгу?) Або непрямої вислів: *Ich glaube, dieses Buch könnte mich auch interessieren.* (Я думаю, ця книга могла б зацікавити і мене). Дієслово "позичити", що висловлює дійсний намір мовця в першому випадку, повністю відсутнє у другому, надаючи співрозмовнику можливість тільки з контексту зрозуміти справжню мету цієї пропозиції. У колі близьких друзів буде просто сказано: *Leihst du mir dieses Buch?* (Ти позичиш мені цю книгу?), оскільки дружба зазвичай припускає прямоту. Однак і непряме висловлювання буде в даному випадку доречним, адже, перебуваючи з кимось в довірливих відносинах, можна сподіватися на те, що тебе зрозуміють завдяки маленькому натяку. Багато з цих прикладів доводять, що ввічливість у мові рідко досягається за допомогою тільки одного мовного засобу.

Таким чином, розглянуто різноманітні комунікативні ситуації та визначено, що ввічливість є однією з найважливіших складових спілкування, яка визначає

позитивну поведінку людини в розмові. За допомогою прикладів обґрунтовано необхідність інтеграції ввічливості в процес вивчення німецької мови.

Література

1. *Аугст Герхард*. "Zur Syntax der Höflichkeit". Sprachnorm und Sprachwandel. Vier Projekte zu diachroner Sprachbetrachtung, Wiesbaden: Athenaion, 1977. – с. 13 – 60.

2. *Вайнріх Гаральд*. Lügt man im Deutschen, wenn man höflich ist?, Mannheim: Bibliografisches Institut, 1986.

3. *Валтл Карлхайнц*. Erziehung zur Höflichkeit, Diss. Regensburg, 1986.

4. *Гофман Ервін*. "Das Individuum im öffentlichen Austausch". Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1974.

5. *Ерндл Рудольф*. "Höflichkeit im Deutschen". Regensburg, 1998. – 133с.

6. *Хельд Гудрун*. "Politeness in Linguistic Research". New York: Moutonde Gruyter, 1992. – с. 131 – 153.

7. *Холі Вернер*. Imagearbeit in Gesprächen. Zur linguistischen Beschreibung des Beziehungsaspekts, Tübingen: Niemeyer, 1979.

Gres A. A. The process of politeness integration as an important element of the communicative competence in the process of studying the German language

The author analyzes the significance of politeness in communication to determine the reasonability of integration in German language studying process.

Key words: *communicative competence, verbal interaction, polite form, small talk, indirect expressions.*